

MOARȚEA UNUI TITAN*

GH. I. IONIȚA

S-a spus adeseori — pe bună dreptate — că, dacă în plan politic, devierile conștiințe ale Gărzii de fier au culminat în așa-zisul guvern legionar de la Viena, din toamna anului 1944, când tenebroasa organizație s-a identificat total cu cauza hitlerismului împotriva României, în ordinea morală lugubra ei criminalitate a atins culmea neimaginabilă în uciderea savantului de faimă mondială Nicolae Iorga, precum și a altor numeroase personalități remarcabile și militanți de seamă ai mișcării comuniste și antifasciste din țara noastră.

Procedeeul smulgerii de la domiciliu a celor aflați pe lista neagră fiind același în toate cazurile, arată că echipele morții au fost alcătuite întru aceeași cauză, de aceiași oameni, au fost instruiți să procedeze în același mod și au executat aceiași poruncă, precum au mărturisit în fața justiției asasinii, firește cîți au putut fi prinși. Horia Sima, de altfel, se dă singur pe față în broșura „Cazul Iorga-Madgearu“, publicată la două decenii după oribilul asasinat, cînd declară: „Oamenii aceștia erau vinovați și își merituau soarta. Ei trebuiau împușcați“¹.

Precum se vede, declarația aceasta nu este a unuia pe care l-ai putea numi doar cinic, ci a unei fiare care, după ce și-a omorît prada, n-are nici un fel de rușine că privești cum o devorează.

În istoriografia noastră a fost consemnat de mult că Nicolae Iorga a fost nimicit de legionari numai atunci cînd interesele Germaniei hitleriste au cerut-o². Răzbunarea legionară a fost doar un pretext pentru a tăinuși cauza acestei morți care a zguduit inima României și nu numai a României.

Mizerabila justificare pe care o propune naivilor instrumentul principal al Gestapoului — Horia Sima —, în aceeași penibilă broșură, precum că măsura s-ar fi impus pentru că Nicolae Iorga ar fi uneltit împotriva Grăzii de fier împreună cu Elena Lupescu și cu alți (nu mai are credem rost să-i cităm) este revoltătoare. Grotescul acestei asocieri de

* Comunicare susținută la 26 noiembrie 1980 în cadrul sesiunii științifice organizată de Institutul de istorie „Nicolae Iorga“ în vederea comemorării a 40 de ani de la dispariția lui Nicolae Iorga.

1 Horia Sima: „Cazul Iorga-Madgearu“, Ed. „Carpați“ — Madrid, 1961, p. 6-9.

2 Vezi — în mod special — Mihai Fătu, Ion Spălațelu: „Garda de fier — organizație teroristă de tip fascist“, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Ed. politică, București, 1980.

nume numai un obsedat cu minte bolnăvicioasă ca Horia Sima putea să-l inventeze. Nicolae Iorga, conspirator întovărașit cu Elena Lupescu pentru a-l asasina pe Corneliu Zelea Codreanu!

Un savant de renume mondial întovărașit cu o cocotă de stradă, fie ea chiar „regală” — iată firul călăuzitor al încercărilor de justificare pe care le propune Horia Sima în broșura sa, vermină ce colcăie de minciuni vulgare, propunându-și să înjosească memoria marelui savant.

Dacă uciderea lui Nicolae Iorga ar fi fost circumscrisă în sfera răzbnării legionare, și nu și-ar fi avut cauza în afară de ea, crima s-ar fi întâmplat încă de mult, imediat după dispariția lui Corneliu Zelea Codreanu, când ura ciracilor ardea de nerăbdare să se descoce prin țeava revolverului.

Pentru a-l ucide pe Iorga — oricând și oriunde — nu era nevoie de nici o pregătire specială. Era un om care n-avea ce să ascundă și pe care nimeni nu-l păzea. Era un om care, după orele intense de studiu și de creație frenetică, obișnuia să umble pe jos, totdeauna pe aceleași străzi — spre Universitate, spre Academie sau spre Parlament. Cine dintre cetățenii orașului nu cunoșteau aceste plimbări? Nicolae Iorga era, practic, ținta cea mai facilă, la îndemina ultimului desoreierat dintre asasinii legionari. Și, totuși, în pofida hidoșeniei legionare, prea bine cunoscute, nimeni nu l-a atacat ca să răzbune moartea lui Codreanu.

Se știe că, după ce Adolf Hitler a instaurat regimul legionar în România, Nicolae Iorga trăia retras în mijlocul familiei la Vălenii de Munte. Încă din prima zi, casa i-a fost înconjurată de o ceată de declasați în cămăși verzi, cu revolverele la șold, care îi supravegheau toate mișcările. De la București venea presa legionară, care deslănțuise campania cea mai sălbatică împotriva lui pentru a-i pregăti suprimarea.

Profesorul era profund deprimat — o spun toți cei care l-au întâlnit în acele zile de tristă amintire. Albise cu desăvârșire în câteva săptămîni, el care, atunci, nu avea decât fire cărunte.

Sub teorarea sub care trăiau toți ai casei a fost implorat de cei apropiați să plece în străinătate pînă se va limpezi situația. Și cît de bine ar fi procedat dacă i-ar fi ascultat!

El a refuzat însă, spunînd că ar face un act de lașitate dacă și-ar părăsi țara tocmai în această vreme. Refuzul acesta repeta ținuta lui din timpul primului război mondial cînd, înaintea luptei de la Mărășești, se părea că armata germană va invadea și Moldova, cum cotropise Muntenia. Se știe că, atunci cînd s-a preconizat faimosul „triunghi al morții”, adică rezistența pînă la moarte pe ultimul petec de pămînt al patriei, atîția și atîția politicieni care aduseseră țara la dezastru au ales calea fugii peste hotare. Rușinoasă dar sănătoasă — după părerea unora.

Nicolae Iorga a rămas în mijlocul poporului său ca singura forță morală, care, din chinul deznădejdiei, își trimitea zilnic presei fulgerătorul scris de îmbărbătare a soldaților care aveau să biruie la Mărășești.

De data aceasta însă, Adolf Hitler inundase România mai întîi prin avangarda legionară, cu ordinul să sugrume glasul care strigase fără încetare împotriva cotropirii României de către germani. Să ne amintim de

imensul material, tulburător de valoros în esențialitatea lui, cuprins nu de mult de Stelian Neagoe în excelența luorare-monument, intitulată „Ultimele...“, act de cultură, din toate punctele de vedere binevenit.

Se cunoaște că marele cutremur de pământ din noaptea de 9/10 noiembrie 1940 dărimase casa de la Vălenii de Munte și familia Iorga a fost nevoită să se mute în vila de la Sinaia, de unde echipa lui Traian Boieru — căci așa se numea principalul călău din trista zi de 27 noiembrie 1940 — avea să ridice pe distinsul profesor spre a-l lichida.

O vină grea în acest asasinat apasă pe numele lui Ion Antonescu, omul care nu numai că a lipsit de apărare pe savant, dar, într-un anume chip, a îmbărbătat pe asasini. E adevărat că în certurile de suburbie ale consiliilor ministeriale el a protestat câteodată contra erupției de ură împotriva lui Nicolae Iorga, izbucnită în presă. Dar, recunoscând că e vorba de „un om care a adus servicii neamului“ a ținut să declare : „N-am nimic care să mă unească cu d. Iorga. Totul ne desparte, îl detest pentru că a făcut campanie în „Neamul românesc“ împotriva mea“.

Era dictatorul României care vorbea și pentru asasinii pregătiți să-și descoce revolverele, asasini care îl auzeau. Ura lui Ion Antonescu punea gaz peste focul ațîțat de Gestapou. Totul îl despărțea pe Antonescu — care se întrecea pe atunci cu Horia Sima în slugărnicie față de puterea germană — de Nicolae Iorga, care, pînă în ultimul moment dusesse campanie împotriva fenomenului sălbatic al hitlerismului, numindu-l pe Hitler „Atilla motorizat“.

Ion Antonescu nu-i putea ierta lui Nicolae Iorga că s-a opus cînd ambițiosul și grandomanul general a vrut să devină membru al Academiei Române, obiectînd că este imposibil deoarece n-are nici o pagină publicată.

Făcîndu-se că îl apără în ședința amintită a Consiliului de Miniștri, ura lui josnică îndirjea pregătirea de asasinat a legionarilor.

Pentru orice om de bună credință nu încapе nici o îndoială că dacă Antonescu ar fi vrut — cum era dator s-o facă —, l-ar fi putut salva pe marele savant. El i-ar fi putut asigura o pază militară la domiciliu, din moment ce știa campania împotriva lui și vedea crimele ce se comiteau în toată țara. Cum în noaptea anului nou a pus pază armată în toate orașele la domiciliile foștilor demnitari, împiedicînd masacrul general, plănuît de Horia Sima, cu atît mai ușor ar fi putut asigura o pază întărită pentru savant.

Crima lui Ion Antonescu, pornită din ură personală și — cine știe — poate din sugestii — exprese hitleriste, constă în aceia că l-a lăsat izolat pe marele savant — bătrîn și bolnav cum era —, pradă revolverelor uci-gașe. Istoria astfel trebuie să-l judece, astfel e dator să-l judece !

Chiar dacă voci insuficient formate ale unor cercetători ai istoriei nu mai vorbim de cele ale unor scriitori nu prea obișnuiți cu respectul elementar pentru cerințele zeiței Clio, eludează asemenea fațete, încercînd — din motive pe care n-are sens a le numi — să-l dezvinovătească pe Ion Antonescu de toate în fața istoriei !

Cu tristul episod de-acum 40 de ani al fărâdelegilor comise asupra lui Nicolae Iorga și asupra multora asemenea lui este cazul să le amintim tuturor acestora că se găsesc într-o primejdioasă și păgubitoare derivă.

E drept, se spune că timpul aduce uitare, cu scurgerea lui, dar tot atât de drept este că nu orice poate și trebuie să fie uitat. Mai ales când este vorba de pagini de beznă și de singe, precum cele pe care le rememorăm aici.

Împrejurările omibilului asasinat sînt cunoscute. S-a scris mult despre ele și se va mai scrie, în chip necesar. Amintesc aci doar strădania încununată de succes a lui Mihai Stoian, autorul cărții „Moartea unui savant: Nicolae Iorga“, apărută în Editura Eminescu acum cinci ani de zile, o meritorie încercare de epuizare a subiectului.

Pentru rememorare, acum și aici, doar cîteva secvențe socotim necesare.

Părăsind cadavrul lui Virgil Madgearu în pădurea Snagovului, echipa morții s-a întors în Capitală, în Aleea Vulpache, pentru a raporta „șefului“ — Traian Boeru — „eroica“ faptă.

Satisfăcut, însuși „șeful“ a pornit imediat cu aceeași echipă a morții pentru a-l suprima pe marele savant. Răfuiala cu savantul impunea — cum se vede — prezența însuși a șefului clanului ucigașilor. L-au căutat mai întîi la locuința sa din Capitală, unde au aflat că profesorul era la Sinaia. După o goană nebună, echipa a năvălit în vila de la Sinaia pe ușa din dos, către orele 17,00.

Nicolae Iorga lucra, deși bolnav, la finisarea unui monument al istoriografiei universale, pentru care doar o statuie din marmură de Carara reprezentîndu-l pe savant ar fi putut răsplăti munca depusă. Și poate și asta ar fi fost prea puțin. Știința de proporții uriașe a savantului, unită cu o energie fenomenală de muncă, împinsă pînă la sacrificiu, se întilneau însă, acum, într-o mansardă, cu gorila legionară.

Asasinii și-au dat „cuvîntul de onoare“ — pe care, implicit, pretindeau că-l au — că nu i se va întîmpla nimic rău, dar l-au grăbit să ia loc în mașină, între ei. Astfel a început ultimul drum al savantului. Astfel i l-au pus la cale ucigașii săi !

A doua zi de dimineață, șeful de post din comuna Strejnic l-a descoperit mort în cîmp, la marginea șoselei, la 1 km de sat. Zăcea cu fața în sus, cu inima zdrobită de gloanțe, cu mîna dreaptă în lături, avînd degetele adunate ca pentru rugăciune. Chipul lui Nicolae Iorga era atât de desfigurat încît soția lui, văzîndu-l, a strigat îngrozită : „Acesta nu mai e profesorul !“

Banda ucigașilor a fost identificată la întoarcerea prin Ploiești între orele 23—24.

Ce s-a întîmplat în acest interval de 7—8 ore de la arestarea din Sinaia pînă la trecerea mașinii prin Ploiești ?

La instrucția crimei, 10 martori au declarat că — potrivit unor informații sigure de care dispuneau — Nicolae Iorga a fost dus mai întîi în comuna Teișani, de lingă Vălenii de Munte, în casa unor cunoscuți

legionari. Acolo a fost judecat și schingiuit — după cele mai cutremurătoare „reguli“ ale întinericului verde —, după aceea dus la Strejnic, unde a fost lichidat.

În ziua tragică de 27 noiembrie, în timp ce bestiile legionare efectuau cu sînge rece masacre după masacre, la Președinția Consiliului de Miniștri se duceau lupte înverșunate pentru șefia Gărzii de fier în prezența întregului guvern³. În prim planul penibilei răfueii — Horia Sima și Ion Antonescu.

Către orele 19,00, pe cînd Nicolae Iorga era judecat în comuna Teișani, la Președinție a apărut Herman Neubacher, care, nepoftit, a dat buzna în ședință. În acel context politic se putea chiar și așa ceva! În broșura amintită de noi, Horia Sima prezintă episodul, la p. 59, în termenii următori: „Pe la orele șapte seara, cînd criza se apropia de momentul ei culminant, apare Neubacher, ministru pentru chestiuni economice de la Legația germană. Venise într-o misiune de conciliere“. Între altele, citim mai departe: „A stat mai mult timp de vorbă cu mine în biroul meu. Apoi s-a dus la Antonescu. A venit iarăși la mine. Scena aceasta s-a repetat de cîteva ori. Teza lui, expusă ambelor părți, era că nu trebuie dramatizată situația. A evocat întîmplări analoage din istoria tuturor revoluțiilor. Răzburările sînt la ordinea zilei cînd se produc schimbări radicale de regim“.

Vijeliosul Ion Antonescu s-a împăcat cu situația și, după cearta furi-bundă ce avuse loc cîțva timp în Consiliu, a invitat pe Horia Sima la o cină amicală. Era între orele 19,00—20,00, exact în timpul cînd Nicolae Iorga era schingiuit și judecat la Teișani.

Horia Sima știa că savantul fusese arestat. Îi telefonase și familia lui Nicolae Iorga de la Sinaia, imediat după arestare.

O declară și el în broșura amintită, spunîndu-ne totodată chiar mai mult, anume că știa și Antonescu și întreg guvernul. Informație întrutotul credibilă de altfel!

Întrebarea ce rămîne înscrisă în istorie cu litere cernite este): De ce Ion Antonescu n-a luat nici o măsură de salvare a lui Nicolae Iorga, cînd era clar ce avea să urmeze, știindu-se bine la acea oră că echipa morții își trecuse deja la activ suprimarea lui Virgil Madgearu?

Și mai sînt și alte întrebări, ca de pildă: De ce nici unul dintre miniștri n-a ridicat glasul să evite catastrofa? Și de ce Horia Sima n-a plecat imediat pe urmele asasinilor sau n-a telefonat autorităților din Sinaia să-i oprească?

Istoria a consemnat că la acele ore de tristă amintire Ion Antonescu și Horia Sima, împăcați, serveau liniștiți masa, o masă acoperită de vinovății și de complicații.

Liniștea și împăcarea (*penibil*, dar absolut adevărat) le-o adusesese Herman Neubacher de la Legația germană, care-i sfătuisese să nu facă nici unul, nici altul o dramă din toate cele ce se petreceau.

Către miezul nopții, la fostul palat al Elenei Lupescu din Aleea Vulpache, istoria avea să înregistreze sărbătorirea după ritualul macabru al legionarilor a cumplitelor asasinate. „Erau transfigurați! Erau transfigurați!” — exclamă din adîncul sufletului ucigașul principal, Horia Sima, prezent și în acest episod, alături de oriminalii ce veneau la întîlnire de pe diversele trasee ale morții. „Un fel de împăcare supremă, de liniște dintr-o altă lume se citea pe fetele lor — ne informează cu cinism Horia Sima. În numele tuturor a luat cuvîntul Traian Boeru. A vorbit în accente mistice de răzbunarea căpitanului“.

Și acum iată starea sufletească a lui Horia Sima, părtaş la „mistica” ședință: „Am trăit un moment de mare emoție. Ținuta tuturor m-a impresionat profund” — ne mărturisește el. După cum se vede, bestia era în delir. Singele celei mai groaznice crime din istoria culturală a României îl exalta.

Cînd a doua zi s-a aflat de crima oribilă de la Strejnic, a încremenit întreaga țară de groază. Monstruozitatea legionară luase proporții apocaliptice. Fiecare om își vedea sfîrșitul apropiat.

Ceea ce este interesant și concludent de reținut este că, simultan cu hoarda legionară intrată în delir colectiv, jubila triumfătoare lumea Legației germane. Nici la prăbușirea Franței — constatau unii martori oculari la aceste jubilări — nu s-a putut observa pe chipul ziariștilor germani, acreditați la București, atîta strălucire victorioasă.

În ziua aceea, legionarii și hitleriştiîi fremătau satanic ca la un praznic walpurgic, desfășurat peste doliul culturii românești.

Înmormîntarea savantului la cîmîtirul Belu s-a făcut sub o teroare de nedescris. Și totuși, sute de oameni, înfruntînd orice risc, au adus ultimul omagiu tragic celui care cobora în pămîntul pentru integritatea căruia a mistuit întreaga-i viață de savant și de animator patriot.

Dacă era un om care merita funeralii naționale, acela ar fi fost Nicolae Iorga. Dar, Ion Antonescu care, numai la două zile după aceea, urma coșciugul cu oasele deshumate ale ucigașului Codreanu și ale celor „13 martiri” asasini, ca un ciine cu coada între picioare, a refuzat ultimul semn de pietate pentru Nicolae Iorga.

Mai mult decît atît, ziarul „Cuvîntul” — organul de presă al Gărzii de fier — care devenise oficiul statului, a publicat după înmormîntare o listă a principalilor participanți la trista ceremonie, amenințîndu-i cu moartea.

Cenzura germană n-a permis nici un panegiric și nici un necrolog. S-ar cuveni adăugat că și atunci cînd a decedat la 17 martie 1941 Nicolae Tiulescu, cenzura germană a permis presei românești să insereze numai o notă biografică incoloră despre cel care fusese de două ori președintele Societății Națiunilor. Cît îl privește pe Ion Antonescu, el a interzis sub semnătură plecarea din țară a tuturor acelor care și-au declarat intenția de a participa, la Cannes, la funeraliile marelui dispărut.

Întunecate împrejurări interveniseră în viața politică a țării. S-o mai spunem și azi, aici, acum, comemorînd pe marele savant.

Instruirea oribilelor asasinate de la Snagov și Strejnic, ca și aceea a masacrului de la Jilava a început abia în martie 1941, adică după patru

luni de la săvârșirea lor. Colaborase la ele Garda de fier și Gestapoul și, atîta vreme cît guvernau legionarii, Ion Antonescu nu putea să ordone cercetările. Dacă membrii echipei Traian Boieru ar fi fost arestați imediat și cercetați, adevărul coloborării hitleristo-legionare ar fi ieșit la iveală. De aceea, instrucția a început abia după căderea legionarilor și după ce asasinii fuseseră trecuți în Germania de organele S.S. Dintre cei destinați să facă parte din echipa de ucigași, unul singur a fost prins : Ștefan Cojocaru, dar instanța l-a achitat, negăsindu-l vinovat. Erau vremuri de tristă amintire în care orice putea fi posibil.

Inițierea procesului după salvarea tuturor asasinilor a fost autorizată pentru a da iluzia satisfacției morale spiritului public românesc, nedumerit că nu se aplică nici o sancțiune.

Oricît de mare masoarada din timpul acelui proces și din timpul altor inscenări dubioase asemenea lui, împrejurările asasinării marelui savant — împrejurări care, cum am văzut, ascund multiple complicități și vinovății au acuzat și acuză pe toți făptașii lor — de mult timp și pe drept repudiați de istorie.

În urma doborîrii gigantului, copleșitoarea sa personalitate a rămas și rămîne vie — mai întîi de toate — prin vigoarea zecilor de mii de pagini cîte-i numără inegalabila operă. Astfel, prin tot ceea ce a izbutit să făptuiască, Nicolae Iorga rămîne nemuritor. El este contemporan cu noi — prin marile idei pe care le-a zămislit — și — prin valoarea acelorăși idei — va fi pururi contemporan cu generațiile care vor veni.